

О‘ЗBEKISTONDA HUNARMANDCHILIK KLASTERI MILLIY HUNARMANDCHILIKNI RIVOJLANTIRISH MODELI SIFATIDA

Ruziyeva Gulnoz Fatilloyevna
BDU tayanch doktoranti
gulinozfattilloyevna@gmail.com
+998(91)417-29-82

Anotatsiya. Bugungi kunda hunarmandchilikni rivojlantirish nafaqat ushbu sohani rivojlantirish, balki milliy an’analarni tiklash, ularni asl holda saqlash, ishsizlar bandligini ta’minlashda amaliy asos bo‘lib xizmat qiladigan markazlar tashkil etishdir. Klaster modeli asosida hunarmandchilik ishlab chiqarishni rivojlantirish sayyohlar qamrovini oshirishga xizmat qilmoqda. Maqolada klasterlar tushunchasi berilgan va hunarmandchilik klasterlarini tashkil etish yo‘nalishlari o‘rganilgan.

Hunarmandchilik sohasi ko'p bosqichli bo'lib, turli ishtirokchilarni, mazmun sohaslarini, tayyorgarlik darajalari va mas'uliyatni o'z ichiga oladi. Loyiha jamoasi tarixiy tajriba, hunarmandchilik sohasini rivojlantirishning afzalliklari va muammolarini tahlil qilish asosida hunarmandchilik sohasini rivojlantirishni kuchaytiruvchi birlashtiruvchi makon – hunarmandchilik klasterini yaratishni taklif qilmoqda. Maqolada “klaster” tushunchasining mohiyati, Buxoro viloyatida hunarmandchilik klasterini tashkil etish shartlari va usullarini tushunishga yordam beradigan savollarni ko‘rib chiqilgan.

Tadqiqot maqsadlariga erishish uchun ushbu maqolada tushunchalarni tahlil qilish metodologiyasi qabul qilindi. Barcha tushunchalar va ularning manbalari keng qamrovli adabiyotlarni ko'rib chiqish, kutubxonalarni qidirish, bir qator turli veb-saytlar, onlayn jurnal nashrlari, konferentsiya materiallari, tezislar, turli institutsional hisobotlar va nashrlar edi.

"Klaster" atamasi taxminan bundan 150-200 yil oldin paydo bo'lgan bo'lib, nemis iqtisodchisi Alfred Veber ilk marta hodisa – faoliyatning bir turidagi korxonalarining ixcham hududda kontsentratsiyasini klaster deb atagan. Klasterning mohiyati - bu "to'plam", muayyan faoliyat turlarining hududda kontsentratsiyasi. Klasterlarning shakllanishi bir necha bosqichda sodir bo'ldi. Birinchi bosqichda hudud ma'lum turdagi mahsulotga ixtisoslasha boshlaydi. Bu birinchi navbatda, tabiiy omillar bilan bog'liq: loy bor joyda kulolchilik, sharob - uzum yetishtiriladigan joyda tayyorlanadi. Tabiiylik ixtisoslik turiga ta'sir qiladi, keyinchalik u to'g'ridan-to'g'ri oddiy ko'payish tizimi orqali - otadan o'g'ilga o'tadi.

Hunarmandchilik bu kapital va jihozlar, qaysiki bobo va ota butun umri davomida yiqqan va avloddan-avlodga me'ros qoldiradi. Tajribani rivojlantirish bilan bir qatorda,

izlanishlar ham mavjud, chunki turli xil vakolat markazlari bir-biri bilan raqobatlashadi. Bu bir-biri bilan raqobat jarayoni ishlab chiqarish sifatining oshishiga olib keladi, bu esa mijozlarning barqaror afzalligini belgilaydi va ishlab chiqarishni yanada rivojlantirishga yordam beradi. Ikkinchi bosqichda o'xshash tarmoqlarning bir joyda to'planishi iqtisodiy samara beradi, chunki mehnat taqsimoti ehtimoli mavjud. Masalan, bir turdagi ishlab chiqarish doirasida ketma-ket operatsiyalardan (bosqichlardan) iborat bo'lgan ma'lum bir texnologik tsikl mavjud. Agar biron bir operatsiya (bosqich) texnologik jihatdan majburiy bo'lsa-da, lekin kamdan-kam hollarda bajarilsa, unda operatsiyani (bosqichni) olib tashlash mumkin emas va uni bajarish foydasizdir.

To'rtinchi bosqichda, odamlar iqtisodiy rivojlanishning tsiklik xususiyatiga duch kelganda, klasterning ijobiy ta'siri - bir xil ishlab chiqarishning bir hududda kontsentratsiyasi - texnologik platformani o'zgartirishda teskari rol o'ynashi mumkinligi tushuniladi. Bozor o'zgardi, texnologik platforma o'zgardi va hudud darhol tushkunlikka tushdi va keyin klaster hodisasining aks etishi boshlandi: u iqtisodiy tsikllarga moslasha olishi uchun qanday tuzilishga ega bo'lishi kerak. Masalan, bir hududda faqat bir xil turdagi ishlab chiqarishni jamlash mumkin emas, bir nechta klaster tashabbuslarini ishlab chiqish kerak yoki klaster tarkibiga universitet (tadqiqot markazi) kerak bo'lib, u doimiy ravishda innovatsion rivojlanishni ta'minlaydi.

Ijodiy klaster (creative cluster) — tushunchasi Saymon Evans tomonidan kiritilgan. Bu yopiq hududda o'zaro aloqada bo'lgan ijodiy yo'naltirilgan tadbirkorlar jamoasi. Oddiy qilib aytganda, bu dizaynerlar, rassomlar, moda dizaynerlari uchun ideal yashash joyi bo'lib, ular uchun baland shiftlar va kechayu kunduz ishlash qobiliyati ba'zan maishiy qulaylikdan ko'ra muhimroqdir. Bunday joylar nafaqat ish uchun, balki hayot uchun, muloqot va umumiy g'oyalarni yaratish uchun hamdir.

Klasterning xarakterli xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- maksimal geografik yaqinlik;
- texnologiyalarning o'zaro bog'liqligi;
- umumiy resurs bazasi;
- innovatsion komponentning mavjudligi.

Ayni paytda O'zbekiston Respublikasida klaster tushunchasi qonun bilan mustahkamlangan. *Umuman olganda, hunarmandchilik klasterlarini shakllantirishning ikkita modelini ajratib ko'rsatish mumkin:*

1. Birinchi "Yangi joylarni yaratish" modeli:

Prezidentimizning aholi daromadlarining oshirish, band bo'lmagan aholi, ayniqsa, yoshlar, ayollar va kam ta'minlangan oilalarni hunarmandchilikka keng jalb etish orqali ularning ish bilan bandligini ta'minlash maqsadida 2019 yilning 28 noyabr kuni qabul qilgan "Hunarmandchilikni yanada rivojlantirish va hunarmandlarni

qo'llab-quvvatlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4539-sonli qarori fikrimizning yaqqol isbotidir.

Mazkur qarorga muvofiq, bugun respublika hududlari hunarmandchilik faoliyatining asosiy yo'nalishlari bo'yicha ixtisoslashtiriladi va ularga hunarmandchilik mahsulotlarini chet el bozorlarida namoyish etish va sotish uchun ko'maklashish maqsadida O'zbekistonning xorijdagi diplomatik vakolatxonalari biriktirilgan hamda Respublikaning xorijdagi diplomatik vakolatxonalari joylashgan va boshqa yirik shaharlarda "savdo uylari" va milliy hunarmandchilik mahsulotlari do'konlari tashkil etilmoqda.

2019-yildan bugungi kunga qadar qaror ijrosini ta'minlash maqsadida "Xalq amaliy san'ati ustalarining milliy katalogi" joriy etilib katalogga hozirgi kunga qadar nufuzli xalqaro ko'rgazma, ko'rik-tanlov kabi tadbirlarda g'olib yoki laureat sifatida e'tirof etilgan, tegishli sohada san'at va fan arbobi hamda akademiklarning tavsiyasiga ega, «O'zbekiston Respublikasi xalq ustasi» faxriy unvoniga ega hunarmandlar Xalq amaliy san'ati ustalarining milliy katalogiga kiritiladigan nomzodlarni tanlash bo'yicha tuzilgan kengash qarori asosida 336 nafar hunarmand kiritilgan.

Xalq amaliy san'ati ustalarining milliy katalogiga milliy hunarmandchilik va xalq amaliy san'ati sohasida faoliyat yuritib kelayotgan va soha rivojiga ulkan hissa qo'shgan tajribali, iste'dodli hunarmandlarni kiritish orqali ularni rag'batlantirish nazarda tutilgan bo'lib bu katalogning tashkil etilishi, hunarmandchilik faoliyatidagi ilg'or tajribalarini ommalashtirish, o'zbek xalq amaliy san'ati namunalarini o'zbek brendi sifatida xalqaro miqyosda targ'ib qilish, xalq amaliy san'atining noyob va yo'qolib borayotgan turlarini saqlash, qayta tiklash kabilar uchun amaliy asos bo'lib xizmat qildi. Barcha xoxloxchilar milliy katalogga kiritilgan hunarmandlar ro'yxatini va ular to'g'risidagi ma'lumotlarni www.handicraftman.uz sayti orqali kuzatib b orishlari mumkin bo'ladi.

«Hunarmand» uyushmasi 2020 yil 1 yanvardan boshlab Milliy katalogni ochiq va umum foydalaniladigan veb-sayt ko'rinishida ishga tushirgan edi. Bu katalogning veb-sayt ko'rinishida ishga tushirish, avvalo hunarmandlar faoliyati bilan jahon bozorini tanishtirish uchun xizmat qilishi mumkin. Chunki xorijiy mamlakatlarning aksariyati yurtimizga tashrif buyurishdan oldin onlayn ma'lumotga ega bo'lish maqsadida web-sahifalarga murojaat qiladi. Ularda hunarmandlar faoliyatini yuritib borish turistlar oqimining ortishiga xizmat qilishi mumkin.

Hunarmandchilik faoliyatining asosiy yo'nalishlari bo'yicha yangidan davlat ro'yxatidan o'tishda to'lanadigan davlat boji yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish uchun amalda belgilangan davlat boji miqdorining 50 foizi miqdorida o'rnatilishi ham ro'yxatga kiradigan hunarmandlar sonining ortishiga xizmat qiladi.

Shuning bilan birga "Turizm sohasida faoliyat yuritayotgan hunarmandlar reestri" yuritila boshlandi. 2023 yil 1 yanvarga qadar Milliy katalog va Reestruga kiritilgan

hunarmandlar uchun kalendar yili davomida hunarmandchilik mahsulotlarini (ishlar, xizmatlar) sotishdan tushgan tushumi 100 mln soʻmdan 1 mlrd soʻmgacha boʻlgan miqdori uchun yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan yagona soliq toʻlov stavkasi 2 foiz miqdorida toʻlanadi.

Qisqacha qilib aytganda, Oʻzbekiston Respublikasi prezidentining 28.11.2019-yildagi PQ-4539-sonli qarori milliy oʻzligimiz va asriy anʼanalarimizni oʻzida uygʻunlashtirgan hunarmandchilik mahsulotlarini koʻproq tayyorlash, bu mahsulotlarni yurtimizning tashrif qogʻozi va turizm brendiga aylantirish va albatta «Ustoz-shogird» anʼanasini izchil davom ettirib, yoshlarni hunar oʻrganishga keng jalb etishda muhim turki boʻldi desak mubolagʻa boʻlmaydi.

Bu raqamlarning oshib borishi, oʻz navbatida davlatimiz tomonidan yaratib berilayotgan imtiyozlarning va qonuniy jihatdan hunarmandlar huquqlarining himoya qilinganligi bilan bogʻliqdir. Shu oʻrinda, uyushma aʼzolari oʻzi ishlab chiqargan xalq badiiy hunarmandchiligi va amaliy sanʼati buyumlarini realizatsiya qilishdan olingan tushumi boʻyicha yagona soliq toʻlovini toʻlashdan qonun xujjatlarida belgilangan tartibda imtiyozlarga ega boʻladi, uyushma aʼzolari Oʻzbekiston va chet davlatlarida oʻtkazib kelinyotgan koʻrgazmalar, festival va manaviy-maʼrifiy tadbirlarda oʻz mahsulotlari bilan qatnashish imkoniyatiga ega boʻladilar, Oʻzbekiston "Hunarmand" uyushmasi "Ishonch" banklararo sugʻurta kompaniyasi bilan shartnoma asosida uyushma aʼzolarini ijtimoiy himoya ishlarini amalga oshiradi.

2. Ikkinchi model “Kichik ishlab chiqaruvchilar kooperatsiyasi shaklidagi shartnoma modeli” (Italiya klaster modeli).

Italiyada klaster "sanoat tumani" deb ataladi. Sanoat tumanlari, qoida tariqasida, kichik shaharlarda joylashgan boʻlib, klasterni rivojlantirishda mahalliy munitsipalitetlar katta rol oʻynaydi. Klaster oʻz raqobatbardoshligini oshirish uchun turli uyushmalarga birlashgan koʻplab kichik firmalardan iborat. Bu boʻyicha bugungi kunda viloyatimizda bir qator ishlar amalga oshirilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 17-noyabrdagi —Hunarmandchilikni yanada rivojlantirish va hunarmandlarni har tomonlama qoʻllab-quvvatlash toʻgʻrisidagi PF-5242-son Farmoni.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 17-noyabrdagi —Hunarmand uyushmasi faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida PQ-3393-son qarori
3. Hunarmand tadbirkorlarni tayyorlashdagi innovatsiyalar: monografiya. / E.F. Zeer, D.P. Zavodchikov, E.G. Lopez, A.M. Pavlova; ilmiy tahrir. E.F. Zeera. Yekaterinburg: FGAOU VPO “Ros. Davlat prof. - ped. un-t”, 2011. 216 b.

4. Komarova O.V., Salamatova T.A. Hunarmandchilik, kichik va o'rta biznes va o'rta sinfni rivojlantirish muammolari. Yekaterinburg: nashriyot uyi: FGAOU VPO "Ros. davlat prof. - ped. unt", 2012. 163 b.

5. Kanadada hunarmandchilik sektorini o'rganish. elektron resurs. Kirish rejimi: <http://canadiancraftsfederation.typepad.com/files/study-of-the-crafts-sector-in-canada.pdf>

6. G.F. Ro'ziyeva "Turizmni rivojlantirishda milliy hunarmandchilik brendini yaratishning iqtisodiy-psixologik ahamiyati" Buxoro muhandislik-texnologiya institutining "Fan va texnologiyalarni rivojlantirish" ilmiy-texnikaviy jurnali. - Buxoro, 2020. - B 313-317

7. G.F. Ruziyeva "Milliy turizm jozibadorligini oshirishda hunarmandchilikning roli" Barqarorlik va yetakchi tadqiqot onlayn ilmiy jurnali – Toshkent, 2021

8. G.F. Ro'ziyeva "Turizmni rivojlantirishda milliy hunarmandchilik brendini yaratishning iqtisodiy ahamiyati" Xorazm Badiiy Akademiyasi axborotnomasi. Xorazm 2021 yil dekabr